

УДК 328.132.2:328.132.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.34>

Т. М. Смук

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9003-2777>

аспірант кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

СТАБІЛЬНІСТЬ УРЯДІВ ВЕЛИКИХ КОАЛІЦІЙ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ДЕМОКРАТІЯХ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Традиційно в політичній практиці парламентські партії (їхні фракції в парламенті) намагаються максимізувати рівень свого впливу на реалізацію політики в представницьких демократіях Європи. Задля досягнення такої мети більшість із них віддає перевагу сценаріям, при яких ці актори отримують статус урядових партій. Водночас у пріоритеті типово є спроби парламентських фракцій сформувати уряд самостійно. Утім, якщо такі намагання виявляються безрезультатними, то партії звикло вдаються до створення коаліційних урядів різних типів (але передусім урядів більшості). Серед цих урядових партійних кабінетів останнім за пріоритетністю іноді постає намагання сформувати великі коаліції (або й уряди національної єдності), щоби не допустити створення непартійного (технократичного) уряду чи розпуску легіслатури і відтак проведення дострокових парламентських виборів. Тож з огляду на нетипові й небажані для партій обставини формування урядів великих коаліцій, а також специфіку їхнього складу, постає питання, наскільки такі об'єднання є тривалими і стабільними. Позаяк узагальнено ці категорії вважаються складовими ширшого поняття – якості уряду й урядування. Відповідно, отримана за підсумками цього дослідження інформація щодо сутності, тривалості та стабільності урядів великих коаліцій потенційно стане корисною для політичних акторів європейських країн, включно з Україною, які в майбутньому можуть розглядати варіанти створення таких урядових кабінетів. У цьому контексті додатковий інтерес полягає в порівнянні означених аналітичних даних серед країн різних субрегіонів – Західної Європи та Центрально-Східної Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західній та міжнародній політичній науці теоретична основа виокремлення, дефініювання й аналізування великих коаліцій частково присутня в працях А. Лейпхарта [20; 21], Р. Каца [18], К. Строма [26]. Водночас особливості формування, функціонування і наслідки діяльності урядів великих коаліцій розглядали Л. Гелмс [15], М. Шмідт [25], Ш. Ліс [19], В. Джейкобі [17], В. Мюллер [23]. Утім, ці науковці здебільшого акцентувалися на дослідженні згаданих урядових

кабінетів лише в Австрії й Німеччині. Натомість уряди великих коаліцій у багатьох європейських державах, а не тільки в попередньо означених двох, аналізували А. Абеді й А. Сіарофф [10], М. Моріні та М. Ловлес [22]. Що стосується українського політологічного поля, то тут великі коаліції стали предметом окремого дослідження В. Литвина й А. Романюка [7], а також були частково розглянуті Н. Панчак-Бялоблоцькою [8]. Крім того, проблематика великих коаліцій і їхньої політичної стабільності в деяких європейських країнах порушена в працях Ю. Древалю [1; 2].

Загалом можна відзначити, що тема урядів великих коаліцій відносно регулярно аналізується в рамках західноєвропейських та північноамериканських наукових шкіл. Позаяк ця проблематика була предметом досліджень ряду західних політологів як у другій половині ХХ ст., так і в першій чверті ХХІ ст. Зокрема, упродовж останніх п'яти років опубліковані кілька наукових праць, що стосуються великих коаліцій. Утім, питання стабільності урядів великих коаліцій переважно розглядалося лише як складова ширших і загальніших тем щодо парламентських коаліцій і/або урядових кабінетів, а не в ролі основного предмета дослідження. Також відзначимо, що в західній політології в контексті великих коаліцій найчастіше аналізують означені уряди на прикладах Австрії й Німеччини як класичних моделей. Натомість загальноєвропейський і навіть світовий досвід формування та функціонування таких урядових кабінетів потребує подальшого активнішого і ґрунтовнішого дослідження.

Зі свого боку, в Україні проблематика великих коаліцій проаналізована доволі обмежено. Налічується лише декілька вітчизняних політологів, які досліджували цю тему. Відповідно, українських наукових праць про уряди великих коаліцій є обмаль. Водночас ще менше вітчизняних досліджень стосуються саме стабільності означених урядів. Зокрема, упродовж останніх п'яти років у політологічному середовищі України була опублікована тільки наукова стаття А. Кудряченка та В. Солошенко [3], в якій великі коаліції проаналізовано побіжно і лише в контексті Німеччини. Утім, питання стабільності означених урядів у європейських країнах взагалі профільно

не аналізувалося в українській політичній науці впродовж останнього часу, що спричиняє додаткові підстави для проведення відповідного дослідження.

Мета статті. Оскільки у вітчизняній політології проблематика урядів великих коаліцій загалом і їхніх функціональних характеристик зокрема проаналізована вкрай слабо, метою цієї статті є дослідження стабільності урядів великих коаліцій на прикладі представницьких демократій Західної й Центрально-Східної Європи. Для досягнення поставленої цілі потрібно розв'язати ряд дослідницьких завдань: 1) визначити релевантне дефініювання і критерії виокремлення великих коаліцій серед інших типів урядів; 2) виділити та проаналізувати уряди великих коаліцій у європейських представницьких демократіях, які функціонували впродовж кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст.; 3) уточнити параметри поняття «стабільність уряду» й охарактеризувати тривалість і стабільність урядів великих коаліцій у демократичних країнах Західної та Центрально-Східної Європи. Наукова розвідка здійснюватиметься в рамках методології неінституціоналізму, а головними методами дослідження будуть порівняльний і статистичний.

Виклад основного матеріалу дослідження. У політологічній царині наявні розбіжності серед науковців щодо виокремлення та трактування поняття «велика коаліція». Так, А. Лейпхарт говорить про велику коаліцію як об'єднання основних політичних партій в умовах консенсусної демократії, що забезпечує широку участь та представлення в уряді [20; 21]. Зі свого боку, К. Стром визначає велику коаліцію як стратегічний союз, у якому об'єднуються дві найбільші партії, що переважно розташовуються в протилежних ідеологічних спектрах [26]. Водночас М. Моріні і М. Ловлес трактують велику коаліцію як урядове об'єднання, де основні партії внаслідок неможливості створення більш традиційних форм коаліції вимушено вступають у союз зі своїми попередньо головними суперниками або ж новими впливовими партіями, щоби уникнути «політичного паралічу» чи дострокових виборів [22, с. 404]. Натомість серед українських політологів варто звернути увагу на дефініювання аналізованого поняття у виконанні В. Литвина й А. Романюка. У їхньому розумінні велика урядова коаліція – це об'єднання (тимчасове чи більш тривале) двох і більше найбільших у парламенті і сумірних за розміром основних партій, які зовсім не є традиційними партнерами в процесі формування та відставки уряду на підставі того, що вони зазвичай розглядаються і стають самостійними формотворчими центрами урядів і/чи становлять різні політичні позиції в ідеологічному спектрі [7, с. 478].

Як бачимо, попри різні акценти в трактуваннях поняття «велика коаліція», у них простежуються також і деякі спільні ознаки. Зокрема, мовиться про двояку інституційну природу таких урядових кабінетів: для визначення великої коаліції треба враховувати як кількісний і партійно-розмірний, так й ідеологічний чинники. Зокрема, оперуючи класичною класифікацією урядових кабінетів А. Лейпхарта, можемо звернути увагу на те, що цей науковець, окрім однопартійних урядів більшості, однопартійних урядів меншості, мінімально-переможних коаліцій, надлишково-переможних коаліцій і коаліційних урядів меншості, виділяє також великі коаліції [21]. Хоча ми вважаємо, що не всі ці типи все-таки є елементами саме однорядкової класифікації. Інакше кажучи, йдеться про те, що за кількісним та партійно-розмірним критеріями великі коаліції виходять за рамки звичайних мінімально-переможних та надлишково-переможних коаліцій, адже можуть бути і першими, і другими. Серед іншого це пояснюється ідеологічним фактором дистинктивності великих коаліцій, адже звикло партії-учасниці таких урядових союзів є віддаленими одна від одної в «ліво-правому» ідеологічному спектрі. Утім, варто зазначити, що в сучасних умовах – зростання складності міжпартійних відносин та їхнього ідеологічного детермінування – розрізнення позиціонування партій у контексті ідеології є не єдиним (або менш важливим, ніж раніше) якісним критерієм виокремлення аналізованого типу урядів. Все частіше, говорячи про учасників урядів великих коаліцій, ми звертаємо увагу не лише на дистанцію між ними в ідеологічному спектрі, а також акцентуємося на факторі їхнього урядово-формотворчого потенціалу і на їхньому (партій) сприйнятті одна одної щодо цього.

Крім того, уряди великих коаліцій мають специфічні передумови формування. Із огляду на твердження, що учасниками таких урядових кабінетів переважно є конфронтаційні між собою партії в аспекті їхнього потенціалу бути самостійним центром формування уряду, а також їхнього, імовірно, віддаленого одне від одного ідеологічного позиціонування, виникнення великої коаліції потребує особливих мотивів і підстав. Так, В. Джейкобі виділяє три основні логіки формування урядів великих коаліцій. Перша із них – «оновлення» – полягає в тому, що найбільші та найвпливовіші партії парламенту об'єднуються у великі коаліції задля реалізації їхніх політичних цілей, недосяжних у рамках будь-яких кількісно-розмірно «менших» урядових кабінетів, але особливо тих політичних завдань партій, які потребують підтримки конституційної більшості легіслатури. Друга логіка – «клієнтелізм» – позначає політичну ситуацію, при якій партії-учасниці великих коа-

ліцій, по-перше, отримують додаткову можливість задовольнити свої партійно-корпоративні інтереси, а також, по-друге, забезпечують своїх виборців певними вигодами, які були би недосяжними за інших типів урядів, й урешті, по-третє, внаслідок попередньої умови такі партії розраховують на лояльність і підтримку свого електорату задля продовження перебування при владі. Зрештою, третя логіка – «стерилізація» – означає стратегію учасників великих коаліцій щодо недопущення інших партій (найчастіше – радикальних) до участі в уряді [17, с. 331] (третій сценарій в науці часто іменують «технікою санітарного кордону» [6]). Натомість Ю. Древаль головною підставою для формування великих коаліцій називає необхідність прийняття невідкладних для розвитку країни заходів, а умовою – зокрема, домовленість про входження представників менш впливових партійних фракцій до складу урядового кабінету, в якому ключові посади належать більш впливовій партії [2, с. 458]. Врешті, додатково В. Литвин вказує на ще дві особливі передумови створення урядів великих коаліцій: 1) усвідомлення великими партіями, що вони мають більше спільного в ідеологіях поміж собою, аніж із маленькими партіями; 2) надзвичайно висока фрагментація малих партій (коли жодна інша форма коаліційної більшості стійкою не вважається) [5, с. 134].

Враховуючи чи принаймні беручи до уваги все це, зі свого боку, ми вважаємо, що дефініювання та виокремлення великих коаліцій із-поміж інших типів урядів містять дві ключові ознаки чи дві групи ознак:

кількісно-розмірний чинник: а) у складі великої урядової коаліції обов'язково повинні бути дві або три найбільші основні (мейнстрімні) партії в парламенті, кожна з яких наділена не менше 20% мандатів від усього складу легіслатури; б) сукупна частка парламентських мандатів двох або трьох найбільших основних (мейнстрімних) партій у легіслатурі повинна становити більше 50% від усього / номінального складу парламенту (чи його нижньої палати); в) суплементарно, до складу великої коаліції можуть бути долучені й інші (менші) парламентські партії (через це є можливість формування великих коаліцій у формі як мінімально-переможних, так і надлишково-переможних урядових кабінетів);

ідеологічно-формотворчий чинник: а) кожна із двох або трьох найбільших (мейнстрімних) парламентських партій повинна вважатися основною, тобто традиційно володіти істотним впливом на вироблення й реалізацію політики в країні та мати вагомий коаліційний потенціал і релевантність бути центром створення уряду (це поміж іншого відповідає нормі наявності в такої партії не менше 20% мандатів від усього / номі-

нального складу легіслатури); б) дві або три найбільші основні (мейнстрімні) парламентські партії повинні займати розташування і позиціонування в різних сегментах «ліво-правого» ідеологічного спектра або принаймні бути ідеологічними чи політичними супротивниками одна одної (передусім в електоральному контексті та під час формування інших урядових кабінетів); в) у двох або трьох найбільших основних (мейнстрімних) парламентських партій відсутня реальна фактично-поведінкова можливість або мотивація для створення будь-якого іншого типу партійного уряду.

Отож, аналізуючи уряди великих коаліцій, ми трактуємо їх як коаліційні уряди більшості, що складаються принаймні із двох або трьох найбільших у парламенті основних (мейнстрімних) партій, які володіють вагомим і сумірним коаліційним й урядово-формотворчим потенціалом та розташовані в різних сегментах «ліво-правого» ідеологічного спектра або є політичними супротивниками одна одної.

Також зауважимо, що в межах представленого дослідження ми звертаємо увагу на приклади урядів великих коаліцій винятково в європейських країнах як зразках представницьких демократій. Зокрема, йдеться про держави двох субрегіонів, а саме Західної Європи та Центрально-Східної Європи. Утім, у рамки аналізу не включено Швейцарію через особливості формування і функціонування тамтешніх урядів, на чому акцентують В. Литвин й А. Романюк [7, с. 488–489]. Водночас хронологічними межами дослідження визначено період з 1990 по 2024 роки. Нижня часова рамка пов'язана з початком розпаду т. зв. «соціалістичного табору» і проведенням у країнах Центрально-Східної Європи перших після Другої світової війни вільних або частково вільних виборів, а також із об'єднанням Федеративної Республіки Німеччини з Німецькою Демократичною Республікою та припиненням існування СРСР. Під цю нижню часову рамку – для синхронізації дослідження – підведено і країни Західної Європи. Натомість кінцевий термін аналізу зумовлений наразі (станом на момент дослідження) останнім повним роком (2024 р.), коли проводились парламентські вибори в різних країнах, а також крайнім доступним релізом проекту «ParlGov» (серпень 2024 року), дані якого використано (табл. 1).

Згідно з даними таблиці 1, у період із 1990 по 2024 роки в європейських представницьких демократіях було сформовано 32 уряди великих коаліцій, 3 з яких – перехідні (головно виконавчі обов'язків). У субрегіональному розрізі кількість випадків великих коаліцій у країнах Західної Європи (25) вагомо перевищує показник у державах Центрально-Східної Європи (7). Утім, доречно зауважити, що кількість країн, в яких були кейси

Таблиця 1

**Випадки та композиція урядів великих коаліцій у представницьких демократіях Європи
(1990–2024 рр.)¹ [13; 14; 24; 27]**

Країна (загальна к-сть депутатів парламенту або нижньої палати парламенту в період діяльності уряду)	Період діяльності уряду	Глава уряду (партія)	Склад великої коаліції (к-сть мандатів партії / % мандатів партії) / сума к-сті мандатів коаліції (% від загальної к-сті депутатів парламенту або нижньої палати парламенту)	Ідеологічне позиціонування партій коаліції ²	Тип коаліції
ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ДЕМОКРАТІЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ					
Австрія (183)	17.12.1990–28.11.1994	Ф. Враніцкі III (SPO)	SPO (80 / 43,7%) + OVP (60 / 32,8%) / 140 (76,5%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	29.11.1994–11.03.1996	Ф. Враніцкі IV (SPO)	SPO (65 / 35,5%) + OVP (52 / 28,4%) / 117 (63,9%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	12.03.1996–27.01.1997	Ф. Враніцкі V (SPO)	SPO (71 / 38,8%) + OVP (52 / 28,4%) / 123 (67,2%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	28.01.1997–02.10.1999	В. Кліма I (SPO)	SPO (71 / 38,8%) + OVP (52 / 28,4%) / 123 (67,2%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	03.10.1999–03.02.2000 (ПУ)	В. Кліма II (SPO)	SPO (65 / 35,5%) + OVP (52 / 28,4%) / 117 (63,9%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	11.01.2007–01.12.2008	А. Гузенбауер (SPO)	SPO (68 / 37,1%) + OVP (66 / 36,1%) / 134 (73,2%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	02.12.2008–15.12.2013	В. Файманн I (SPO)	SPO (57 / 31,1%) + OVP (51 / 27,9%) / 108 (59%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	16.12.2013–16.05.2016	В. Файманн II (SPO)	SPO (52 / 28,4%) + OVP (47 / 25,7%) / 99 (54,1%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
	17.05.2016–18.12.2017	К. Керн (SPO)	SPO (52 / 28,4%) + OVP (47 / 25,7%) / 99 (54,1%)	SPO (3,7) + OVP (6,5)	МПК
Ірландія (166)	09.03.2011–05.05.2016	Е. Кенні I (FG)	FG (76 / 45,8%) + Lab (37 / 22,3%) / 113 (68,1%)	FG (6,4) + Lab (3,6)	МПК
Ісландія (63)	24.05.2007–31.01.2009	Г. Горде II (Sj)	Sj (25 / 39,7%) + Sam (18 / 28,6%) / 43 (68,3%)	Sj (7,5) + Sam (4,1)	МПК
Люксембург (60)	14.07.1989–12.07.1994	Ж. Сантер II (CSV)	CSV (22 / 36,7%) + LSAP (18 / 30%) / 40 (66,7%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
	13.07.1994–19.01.1995	Ж. Сантер III (CSV)	CSV (21 / 35%) + LSAP (17 / 28,3%) / 38 (63,3%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
	20.01.1995–06.08.1999	Ж.-К. Юнкер I (CSV)	CSV (21 / 35%) + LSAP (17 / 28,3%) / 38 (63,3%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
	31.07.2004–22.07.2009	Ж.-К. Юнкер III (CSV)	CSV (24 / 40%) + LSAP (14 / 23,3%) / 38 (63,3%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
	23.07.2009–10.07.2013	Ж.-К. Юнкер IV (CSV)	CSV (26 / 43,3%) + LSAP (13 / 21,7%) / 39 (65%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
	11.07.2013–03.12.2013 (ПУ)	Ж.-К. Юнкер V (CSV)	CSV (26 / 43,3%) + LSAP (13 / 21,7%) / 39 (65%)	CSV (6,4) + LSAP (3,3)	МПК
Нідерланди (150)	07.11.1989–21.08.1994	Р. Любберс III (CDA)	CDA (54 / 36%) + PvdA (49 / 32,7%) / 103 (68,7%)	CDA (5,9) + PvdA (3,6)	МПК
	03.08.1998–21.07.2002	В. Кок II (PvdA)	PvdA (45 / 30%) + VVD (38 / 25,3%) + D66 (14 / 9,3%) / 97 (64,7%)	PvdA (3,6) + VVD (7,3) + D66 (4,5)	НПК
	05.11.2012–14.03.2017	М. Рютте III (VVD)	VVD (41 / 27,3%) + PvdA (38 / 25,3%) / 79 (52,7%)	VVD (7,3) + PvdA (3,6)	МПК
Німеччина (614)	22.11.2005–27.10.2009	А. Меркель I (CDU)	CDU/CSU (226 / 36,8%) + SPD (222 / 36,2%) / 448 (73%)	CDU/CSU (6,3) + SPD (3,6)	МПК
(631)	17.12.2013–23.09.2017	А. Меркель III (CDU)	CDU/CSU (311 / 49,3%) + SPD (193 / 30,6%) / 504 (79,9%)	CDU/CSU (6,3) + SPD (3,6)	МПК
(709)	24.09.2017–13.03.2018 (ПУ)	А. Меркель IV (CDU)	CDU/CSU (246 / 34,7%) + SPD (153 / 21,6%) / 399 (56,3%)	CDU/CSU (6,3) + SPD (3,6)	МПК
(709)	14.03.2018–07.12.2021	А. Меркель V (CDU)	CDU/CSU (246 / 34,7%) + SPD (153 / 21,6%) / 399 (56,3%)	CDU/CSU (6,3) + SPD (3,6)	МПК
Фінляндія (200)	28.08.1990–25.04.1991	Г. Голкері II (KOK)	SSDP (56 / 28%) + KOK (53 / 26,5%) + RKP-SFP (12 / 6%) / 121 (60,5%)	SSDP (3,6) + KOK (7,2) + RKP-SFP (6,4)	НПК

Продовження таблиці 1

ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ДЕМОКРАТІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ					
Болгарія (240)	17.08.2005– 26.07.2009	С. Станішев (KzB DL)	KzB DL (82 / 34,2%) + NDSV (53 / 22,1%) + DPS (34 / 14,2%) / 169 (70,4%)	KzB DL (2,9) + NDSV (5,8) + DPS (4,6)	НПК
	06.06.2023– 09.04.2024	Н. Денков (PP)	GERB (69 / 28,8%) + PP (64 / 26,7%) / 133 (55,4%)	GERB (8,7) + PP (центр)	МПК
Естонія (101)	26.01.2021– 14.07.2022	К. Каллас I (ERe)	ERe (34 / 33,7%) + EK (26 / 25,7%) / 60 (59,4%)	ERe (7,9) + EK (4)	МПК
Румунія (334)	22.12.2008– 22.12.2009	Е. Бок I (PD-L)	PD-L (115 / 34,4%) + PSD (110 / 32,9%) / 225 (67,4%)	PD-L (5,4) + PSD (3,2)	МПК
(412)	21.12.2012– 03.03.2014	В. Понта II (PSD)	PSD (160 / 38,8%) + PNL (100 / 24,3%) + PU PC (13 / 3,2%) / 273 (66,3%)	PSD (3,2) + PNL (6,1) + PU PC (4,8)	НПК
(330)	25.11.2021– 14.06.2023	Н. Чуке (PNL)	PSD (110 / 33,3%) + PNL (93 / 28,2%) + UDMR (21 / 6,4%) / 224 (67,9%)	PSD (3,2) + PNL (6,1) + UDMR (6)	НПК
(330)	15.06.2023– 23.12.2024	М. Чолаку (PSD)	PSD (110 / 33,3%) + PNL (93 / 28,2%) / 203 (61,5%)	PSD (3,2) + PNL (6,1)	МПК

Умовні позначення: ¹ МПК – мінімально-переможна коаліція; НПК – надлишково-переможна коаліція; ПУ – перехідний уряд.

² Запропоновано ліво-правий ідеологічний спектр за шкалою від «0» (максимально ліві партії) до «10» (максимально праві партії). Використано методології Ф. Кастельса і П. Мейра [12], Дж. Хубера і Р. Інглхарта [16], К. Бенойта і М. Лейвера [11], CHES [9].

урядів великих коаліцій в аналізований відтинок часу, – незначна. Загалом йдеться про 10 держав: 7 – у Західній Європі і 3 – в Центральній-Східній Європі. У цьому аспекті найчастіше великі коаліції формувалися в Австрії (9 разів), Люксембурзі (6), Німеччині (4), Румунії (4), Нідерландах (3), Болгарії (2), а також в Ірландії, Ісландії, Фінляндії й Естонії (по 1 разу). Відповідно, є підстави говорити про уряди великих коаліцій у період з 1990 по 2024 роки в європейських країнах як повторювані, а не одиничні (випадкові), сценарії формування і діяльності урядів у контексті винятково 6 держав: чотирьох – із Західної Європи та двох – з Центрально-Східної Європи. Крім того, з погляду кількісно-розмірного критерію типології коаліційних урядів серед представлених випадків домінують мінімально-переможні коаліції, а надлишково-переможними були тільки 5 великих коаліцій із наведених 32.

З отриманої інформації стає очевидно, що в абсолютній більшості європейських представницьких демократій з-поміж різних типів урядів великі коаліції є радше винятками, ніж регулярним видом урядових кабінетів. Утім, навіть у тих країнах, де частіше чи рідше формувалися великі коаліції, наразі невідомо те, наскільки стабільними вони були, адже це питання вкрай зрідка ставилось на порядок денний. Крім того, стабільність урядів великих коаліцій у наявних дослідженнях майже ніколи не виступала самостійним дослідницьким ракурсом. Отож спробуємо дати відповідь на це питання шляхом аналізу відповідних даних щодо урядів великих коаліцій, наведених у таблиці 1.

За словами В. Литвина, поняття «урядова стабільність» звикло вживається у двох значеннях: 1) широкому – це здатність уряду залишатися при виконанні службових обов'язків; 2) вузькому – це стійкий стан функціонування уряду, що характеризується його здатністю до тривалого існування, збереження визначних внутрішніх і зовнішніх параметрів [4, с. 37]. У політологічній літературі стабільність уряду найчастіше визначається через параметри урядової тривалості й індекс урядової стабільності.

Зокрема, тривалість існування уряду ми трактуємо як часовий період, виражений у роках (або місяцях чи днях), який починається із першого дня функціонування нового урядового кабінету незалежно від особливостей процедури його формування та затвердження, а завершується в останній день діяльності поточного урядового кабінету, незважаючи на причини припинення повноважень цього уряду (чергові або дострокові парламентські вибори, вотум недовіри уряду, відставка прем'єр-міністра чи міністрів за власним бажанням, смерть або проблеми зі здоров'ям прем'єр-міністра, зміна композиції уряду тощо). Утім, часова протяжність каденції парламенту різнилась серед окремих країн, що безпосередньо впливає на тривалість максимально можливого терміну повноважень уряду. З огляду на це, в питанні стабільності урядів не доречно послуговуватися тільки категорією урядової тривалості. Натомість варто брати до уваги також параметри індексу урядової стабільності. Йдеться про відсоткове співвідношення між реальним (фактичним) та максимально можливим терміном повноважень уряду. Останній визначається три-

валістю каденції парламенту (або іншого урядо-во-формотворчого інституту) в кожній країні, що затверджено в її законодавстві. Відповідно, уряд вважається найбільш стабільним і має показник цього індекса на рівні 100% у ситуації, коли тривалість уряду повністю збігається з нормативним терміном повноважень легіслатури (або іншого урядо-во-формотворчого інституту) в період між черговими виборами.

Використовуючи таку методологічну і концептуальну рамку, ми проаналізували стабільність урядів великих коаліцій в європейських представницьких демократіях. Це представлено в таблиці 2, хоча в ній не бралися до уваги перехідні уряди. Отож

в аналітичний фокус потрапили 29 урядів великих коаліцій: 22 – у країнах Західної Європи та 7 – у державах Центрально-Східної Європи (табл. 2).

Серед проаналізованих представницьких демократій, де великі коаліції траплялися принаймні двічі, найменш тривалими були відповідні уряди в Румунії (у середньому – 1,32 рока), Болгарії (2,40) й Австрії (2,47), а найбільш тривалими – у Нідерландах (4,37), Німеччині (3,81) та Люксембурзі (3,60). Щодо показників індекса урядової стабільності великих коаліцій у зазначених країнах, то усереднено найнижчі результати продемонстрували Румунія (33,1%), Австрія (53,8%) і Болгарія (58,8%). Натомість найста-

Таблиця 2

**Стабільність урядів великих коаліцій у представницьких демократіях Європи
(1990–2024 рр.) [13; 14; 24]**

Країна	Глава уряду	Період діяльності уряду	Тривалість уряду (роки)	Індекс урядової стабільності (%)
ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ДЕМОКРАТІЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ				
Австрія	Ф. Враніцкі III	17.12.1990–28.11.1994	3,95	95,1
	Ф. Враніцкі IV	29.11.1994–11.03.1996	1,28	26,2
	Ф. Враніцкі V	12.03.1996–27.01.1997	0,88	23,2
	В. Кліма I	28.01.1997–02.10.1999	2,68	70,6
	А. Гузенбауер	11.01.2007–01.12.2008	1,89	42,8
	В. Файманн I	02.12.2008–15.12.2013	5,05	96,4
	В. Файманн II	16.12.2013–16.05.2016	2,42	48,4
	К. Керн	17.05.2016–18.12.2017	1,59	28,3
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			2,47	53,8
Ірландія	Е. Кенні I	09.03.2011–05.05.2016	5,16	97,7
Ісландія	Г. Горде II	24.05.2007–31.01.2009	1,69	42,4
Люксембург	Ж. Сантер II	14.07.1989–12.07.1994	4,98	98,3
	Ж. Сантер III	13.07.1994–19.01.1995	0,52	10,5
	Ж.-К. Юнкер I	20.01.1995–06.08.1999	4,58	87,8
	Ж.-К. Юнкер III	31.07.2004–22.07.2009	4,97	97,3
	Ж.-К. Юнкер IV	23.07.2009–10.07.2013	3,97	79,3
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			3,6	74,6
Нідерланди	Р. Любберс III	07.11.1989–21.08.1994	4,79	95,5
	В. Кок II	03.08.1998–21.07.2002	3,96	93,5
	М. Рютге III	05.11.2012–14.03.2017	4,35	96,7
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			4,37	95,2
Німеччина	А. Меркель I	22.11.2005–27.10.2009	3,93	95,6
	А. Меркель III	17.12.2013–23.09.2017	3,77	94,1
	А. Меркель V	14.03.2018–07.12.2021	3,73	88,3
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			3,81	92,7
Фінляндія	Г. Голкері II	28.08.1990–25.04.1991	0,66	13,7
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ (ЗАХІДНА ЄВРОПА)			3,12	64,6
ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ДЕМОКРАТІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ				
Болгарія	С. Станішев	17.08.2005–26.07.2009	3,94	96,4
	Н. Денков	06.06.2023–09.04.2024	0,85	21,1
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			2,4	58,8
Естонія	К. Каллас I	26.01.2021–14.07.2022	1,46	36,6
Румунія	Е. Бок I	22.12.2008–22.12.2009	1	24,8
	В. Понта II	21.12.2012–03.03.2014	1,2	29,9
	Н. Чуке	25.11.2021–14.06.2023	1,56	38,9
	М. Чолаку	15.06.2023–23.12.2024	1,53	38,8
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ			1,32	33,1
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ (ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА)			1,65	40,9

більнішими такі урядові кабінети виявилися в Нідерландах (95,2%), Німеччині (92,7%) та Люксембурзі (74,6%). Утім, доречно зауважити, що в національному розрізі в деяких країнах усі або майже всі великі коаліції були схожими між собою за рівнем тривалості та стабільності: йдеться про Люксембург (всі уряди великих коаліцій, крім одного, варіювалися в проміжку від 3,97 р. до 4,98 р. за тривалістю; від 79,3% до 98,3% за стабільністю), Нідерланди (від 3,96 р. до 4,79 р. за тривалістю; від 93,5% до 96,7% за стабільністю), Німеччину (від 3,73 р. до 3,93 р. за тривалістю; від 88,3% до 95,6% за стабільністю) і Румунію (від 1 р. до 1,56 р. за тривалістю; від 24,8% до 38,9% за стабільністю). Зі свого боку, в Австрії (від 0,88 р. до 5,05 р. за тривалістю; від 23,2% до 96,4% за стабільністю) та Болгарії (від 0,85 р. до 3,94 р. за тривалістю; від 21,1% до 96,4% за стабільністю) уряди великих коаліцій вагомо відрізнялися один від одного з погляду аналізованих критеріїв. Цікаво, що Австрія з точки зору вказаних даних є статистично ближчою до відповідних показників держав Центрально-Східної Європи, ніж до західноєвропейських демократій. Утім, середні значення стабільності урядів великих коаліцій у країн Західної Європи (64,6%) все ж є істотно вищими, ніж у країн Центрально-Східної Європи (40,9%).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

У рамках цього дослідження визначено два ключові чинники для виокремлення урядів великих коаліцій серед інших типів урядових кабінетів: 1) кількісно-розмірний, який позначає необхідну кількість і «розмір» партій-учасниць великих коаліцій; 2) ідеологічно-формотворчий, що поєднує ідеологічну та урядово-формотворчі особливості урядових партій, а також специфіку обставин і намірів учасників великих коаліцій перед формуванням такого типу урядів. Самі ж уряди великих коаліцій – це коаліційні уряди більшості, що складаються принаймні із двох або трьох найбільших у парламенті основних (мейнстрімних) партій, які володіють вагомих і сумірним коаліційним й урядово-формотворчим потенціалом та розташовані в різних сегментах «ліво-правого» ідеологічного спектра або є політичними супротивниками одна одної.

Також з'ясовано, що серед європейських представницьких демократій упродовж 1990–2024 рр. уряди великих коаліцій були сформовані винятково в семи країнах Західної Європи і трьох країнах Центрально-Східної Європи. Водночас в означений період принаймні двічі великі коаліції діяли тільки в Австрії, Люксембурзі, Німеччині, Румунії, Нідерландах і Болгарії. До того ж, в абсолютній більшості проаналізованих випадків великі коаліції функціонували головню як мінімально-переможні коаліції.

Врешті-решт, висновувано, що серед проаналізованих країн із повторюваним досвідом формування великих коаліцій найменш тривалими такі уряди були в країнах Центрально-Східної Європи (Румунії й Болгарії) і в Австрії, а найбільш тривалими – у державах Західної Європи (Нідерландах, Німеччині та Люксембурзі). Схожі тенденції і відносні результати отримано й у контексті рівня стабільності урядів великих коаліцій у зазначених державах. Попри нижчі показники Австрії порівняно з іншими західноєвропейськими демократіями, усереднено великі коаліції в країнах Західної Європи все-таки були вагомо стабільнішими, ніж у країнах Центрально-Східної Європи.

Отже, в представницьких демократіях Західної Європи уряди великих коаліцій, попри особливі умови й обставини формування і звичко нетиповий склад учасників, з позиції середніх значень виявилися доволі тривалими і стабільними. Натомість у державах Центрально-Східної Європи такі урядові кабінети переважно були нетривалими і нестабільними, адже здебільшого вони не досягали навіть половини терміну максимального можливого, згідно із законодавством, періоду існування уряду. Тим не менше, варто зауважити, що отримані результати параметрів стабільності та тривалості урядів у національному розрізі деяких європейських демократій, а також вказані відмінності в показниках стабільності урядів між країнами Західної та Центрально-Східної Європи гіпотетично можуть спостерігатися не тільки в контексті урядів великих коаліцій. Відповідно, у наступних дослідженнях варто розширити аналітичне поле і звернути увагу на порівняння рівня стабільності різних типів урядів (включно із великими коаліціями) у країнах цих двох європейських субрегіонів. Крім того, інформативним може стати напрям подальших наукових розвідок щодо якості й ефективності урядів великих коаліцій як продовження та масштабування теми стабільності вказаних урядових кабінетів.

Література

1. Древалю Ю. Формування та функціонування парламентської більшості (досвід європейських країн). *«Демократичне врядування» : Науковий вісник*. 2009. Вип. 3. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7541/1/%2BDreval.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).
2. Древалю Ю. Широка коаліція і політична стабільність: досвід європейських країн. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 40. С. 455–462.
3. Кудряченко А., Солошенко В. Проблеми політичної трансформації ФРН на сучасному етапі. *Україна дипломатична*. 2020. №1 (10). С. 700–716.

4. Литвин В. Концептуальне визначення поняття «урядова стабільність». *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Політологія, Соціологія, Філософія*. 2008. № 10. С. 37–42.

5. Литвин В. С. Типи урядових кабінетів. *Політологічний вісник: Збірник наукових праць*. 2008. № 37. С. 123–138.

6. Литвин В. Техніка «санітарного кордону» у формуванні урядових кабінетів європейських країн. *Тези звітної наукової конференції філософського факультету*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. Вип. 9. С. 282–285.

7. Литвин В., Романюк А. Великі коаліції у контексті коаліційних урядів більшості: концептуалізація, політичні причини та наслідки на прикладі парламентських демократій у Європі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. № 2 (64). С. 473–504.

8. Панчак-Бялоблוצька Н. Рационально-логічна зумовленість та емпіричний досвід формування різних типів урядів у європейських парламентських демократіях. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 1. С. 241–262.

9. 2010 CHES expert survey. *CHESdata*: website. URL: <https://www.chesdata.eu/2010-chapel-hill-expert-survey> (last accessed: 14.05.2025).

10. Abedi A., Sioroff A. Grand Coalitions in Europe: Still an Anomaly? *General Conference of the European Consortium for Political Research. ECPR Paper*. Prague, 2016.

11. Benoit K., Laver M. Party policy in modern democracies. *TCD*: website. URL: http://www.tcd.ie/Political_Science/ppmd/PPMD_11apr2006.pdf (last accessed: 14.05.2025).

12. Castles F., Mair P. Left-right political scales: Some expert judgments. *European Journal of Political Research*. 1984. Vol. 12. No. 1. P. 73–88.

13. Denkov Government. *Wikipedia*: website. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Denkov_Government (last accessed: 22.05.2025).

14. First Ciolacu cabinet. *Wikipedia*: website. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/First_Ciolacu_cabinet (last accessed: 22.05.2025).

15. Helms L. The Grand Coalition: Precedents and Prospects. *German Politics & Society*. 2006. Vol. 24. No. 1. P. 47–66.

16. Huber J., Inglehart R. Expert interpretations of space and party locations in 42 societies. *Party Politics*. 1995. Vol. 1. No. 1. P. 73–111.

17. Jacoby W. Grand Coalitions and Democratic Dysfunction: Two Warnings from Central Europe. *Government and Opposition*. 2017. Vol. 52, No. 2. P. 329–355.

18. Katz R. Party Governments: European and American Experiences. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1987. 328 p.

19. Lees C. The Grand Coalition and the Party System. *German Politics*. 2010. Vol. 19, № 3–4. P. 312–331.

20. Lijphart A. Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration. New Haven, CT: Yale University Press, 1977. P. 25–52.

21. Lijphart A. Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries. New Haven, London: Yale University Press, 1999. P. 90–115.

22. Morini M., Loveless M. Losers together? Grand coalitions in the EU member states. *Italian Political Science Review / Rivista Italiana di Scienza Politica*. 2021. Vol. 51. P. 404–418.

23. Miller W. C. Austria: Phasing-Out Grand Coalition Government. *Coalition Governance in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2021. P. 41–80.

24. ParlGov project. *ParlGov*: website. URL: <https://parlgov.fly.dev/> (last accessed: 27.05.2025).

25. Schmidt M. G. Germany: The Grand Coalition State. *Comparative European Politics* (3rd edition) / edit. by J. M. Colomer. London; New York: Routledge, 2008. P. 90–138.

26. Strom K. A behavioral theory of competitive political parties. *American Journal of Political Science*. 1990. Vol. 34, No. 2. P. 565–598.

27. We Continue the Change. *Wikipedia*: website. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/We_Continue_the_Change (last accessed: 22.05.2025).

Анотація

Смук Т. М. Стабільність урядів великих коаліцій у представницьких демократіях Європи. – Стаття.

Метою статті визначено дослідження стабільності урядів великих коаліцій на прикладі представницьких демократій Західної та Центрально-Східної Європи. Наукову розвідку здійснено в рамках методології неоінституціоналізму, а головними методами дослідження обрано порівняльний та статистичний. У науковій роботі проаналізовано окремі підходи іноземних та українських політологів стосовно дефініювання поняття «велика коаліція», а також запропоновано власне трактування цієї категорії. Означено два головні критерії виокремлення урядів великих коаліцій серед інших типів урядових кабінетів: 1) кількісно-розмірний та 2) ідеологічно-формотворчий. На цій підставі досліджено випадки і структурні особливості урядів великих коаліцій у представницьких демократіях Західної та Центрально-Східної Європи в кінці XX – першій чверті XXI ст. З'ясовано, що в цей період було створено 32 уряди великих коаліцій у десяти європейських країнах: у семи демократіях Західної Європи та в трьох державах Центрально-Східної Європи. Аргументовано, що повторюваний досвід функціонування відповідного типу урядів був тільки в Австрії, Люксембурзі, Німеччині, Румунії, Нідерландах і Болгарії. В абсолютній більшості випадків великі коаліції функціонували як мінімально-переможні. Також встановлено, що в країнах із повторюваним досвідом створення великих коаліцій найменш тривалими такі уряди були в Румунії, Болгарії та Австрії, а найбільш тривалими – у Нідерландах, Німеччині й Люксембурзі. Схожі відносні результати отримано і щодо рівня стабільності урядів великих коаліцій у зазначених шести країнах. У національному розрізі в Люксембурзі, Нідерландах, Німеччині й Румунії всі або майже всі великі коаліції були схожими між собою за рівнем тривалості та стабільності, а в Австрії та Болгарії уряди великих коаліцій істотно відрізнялися один від одного в аспекті аналізованих критеріїв. Доведено, що в середньому великі коаліції в державах Західної Європи функціону-

вали впродовж близько 65% від максимально можливого терміну існування уряду, а в країнах Центрально-Східної Європи цей показник був вагомо меншим і становив лише майже 41%. У підсумку, зроблено висновок, що усереднено в представницьких демократіях Західної Європи уряди великих коаліцій, попри їхні особливі умови формування та нетиповий склад учасників, виявилися доволі тривалими і стабільними, а в державах Центрально-Східної Європи такі урядові кабінети переважно були нетривалими і нестабільними.

Ключові слова: велика коаліція, уряд, стабільність уряду, тривалість уряду, урядово-формотворчий потенціал, «ліво-правий» ідеологічний спектр.

Summary

Smuk T. M. Stability of grand coalition governments in representative democracies of Europe. – Article.

The aim of the article is to study the stability of grand coalition governments using the example of representative democracies of Western and Central-Eastern Europe. Scientific exploration has been carried out within the framework of the methodology of new institutionalism, as well as comparative and statistical methods were chosen as the main research methods. The research analyzes some approaches of foreign and Ukrainian political scientists to defining the concept of «grand coalition», and also consists its author's interpretation of this category. Two main criteria for distinguishing grand coalition governments from other types of governments are named: 1) quantitative-dimensional and 2) ideologically-formative. The cases and structural features of grand coalition governments in representative democracies of Western and Central-Eastern Europe in the late 20th and first quarter of the

21st centuries are studied. It has been found that during this period, 32 grand coalition governments were formed in 10 European countries: in 7 democracies of Western Europe and in 3 states of Central-Eastern Europe. It is argued that the repeated experience of the functioning of such type of government was only in Austria, Luxembourg, Germany, Romania, the Netherlands and Bulgaria. In the absolute majority of cases, grand coalitions functioned as a minimal-winning ones. It has been found that in countries with repeated experience of creating grand coalitions, such governments were the least durable in Romania, Bulgaria and Austria, and the most durable in the Netherlands, Germany and Luxembourg. Similar relative results were obtained regarding the level of stability of grand coalition governments in the six mentioned states. In the national context, in Luxembourg, the Netherlands, Germany and Romania, all or almost all grand coalitions were similar to each other in terms of duration and stability, while in Austria and Bulgaria, grand coalition governments differed significantly from each other in terms of the analyzed criteria. It has been proven that, on average, grand coalitions in Western European countries functioned for about 65% of the maximum possible term of government durability, while in Central-Eastern European countries this figure was significantly lower and amounted just to almost 41%. In general, it is concluded that on average in representative democracies of Western Europe, grand coalition governments, despite their special conditions of formation and atypical composition of participants, have turned out to be quite long-lasting and stable, while in the states of Central-Eastern Europe, such government associations were mostly short-lived and unstable.

Key words: grand coalition, government, government stability, government duration, government-forming potential, «left-right» ideological spectrum.

Дата надходження статті: 16.06.2025

Дата прийняття статті: 29.06.2025

Опубліковано: 10.09.2025